

ברכות ל

משה שווערד

1. שו"ע אורח חיים - סימן קי

(ד) היוצא לדרך, יתפלל: יר"מ ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתולכנו לשלום וכו', וצריך לאמרה בלשון רבים, ואם אפשר יעמוד מלידך כשיאמרנה, ואם היה רוכב אין צריך לירד:

(ה) אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום, אפי' אם ינוח בעיר באמצע היום, אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת:

(ו) הר"מ מרוטנבורג, כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומר אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה:

(ז) אומר אותה אחר שהחזיק בדרך; אין לאומרה, אלא אם כן יש לו לילך פרסה, אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך (ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה) (רש"י והר"י), ואם שכח מלאומרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה:

2. משנה ברורה סימן קי

(כט) שהחזיק בדרך - ר"ל (לד) שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך (לה) ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר והט"ז מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת אבל הא"ר והפמ"ג ושאר אחרונים חולקין ע"ז והסכימו דלכתחילה יש ליוזר שלא לעשות כן אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו. וכ"ז בתחלת יציאתו מביתו (לו) אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תה"ד בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך. ועיין לקמן בסימן ר"ל לענין מה שמתפלל כשיוצא מן הכרך ובמ"ב שם:

(ל) ואין לאומרה וכו' - שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תה"ד בכל גווניו. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה [א"ר] ולפ"ז גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תה"ד אפילו אם נוסע רק פרסה ולפ"ז יש לזוהר לכתחילה תיכף כשמתחיל לנסוע לברך ברכת תה"ד וכמו שכתב הרמ"א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה ראשונה ובדיעבד יברך עד לבסוף כ"ז שיש לו עדיין פרסה אחת ליסע על המסילה:

3. ספר מגדים חדשים

היה עומד בבית קדשי הקדשים יבין את לבו כנגד בית הכפורת. יש להצין איך אפשר לאדם להיות עומד צבית קדשי הקדשים. וראיתי בהגהות הריעצ"ך שכתב, כגון כהן גדול ציוהכ"פ כשהוא עומד צבית החילון (והוא צין צ' הפרוכת) ומתפלל תפלה קצרה, הוא חסוב כעומד צבית קדשי הקדשים. וא"נ איכא לאוקמא צאומנין שהיו משלשלין לצבית קה"ק לתקן חיזה דבר ע"כ.

וראיתי עוד בשל"ה (עניני תפלה וקריאה צ"מ דף פב ע"ד), שכתב ח"ל ומה שאמרו היה עומד צבית קדשי קדשים, לא מסתבר דקאי דוקא אכהן גדול ציוהכ"פ, אלא על כל אדם, ורואה לומר עומד צמחשצמו ע"כ. ודבריו צ"ב ואיני יודע איך יתיישבו בלשון הגמרא.

4. דף על הדף ברכות דף ל עמוד א

בגמ': היה עומד בבית קדשי הקדשים וכו'. היעב"ץ בהגהותיו טען איך משכחת לה לעמוד בקדש הקדשים ע"ש מש"כ לתרץ דאירי באומנין שנכנסו לתקן או בכה"ג ביוהכ"פ ע"ש. וראה בספר משמר הלוי על ברכות (עמ' לה) מש"כ בזה בכמה אופנים. וראה בסו"ס חכמת אדם על יו"ד שהביא מרבינו הגר"א דאהרן הכהן היה רשאי להכנס כל השנה לבית קודש הקדשים אם עשה כסדר שצריך לעשות ביוהכ"פ ע"ש, וכן הביא בקול אליהו (אות פג) ע"ש. וראה בדברי שאול (פר' אחרי) שהביא מהאבן עזרא דכל כה"ג רשאי להכנס כה"ג לקדש הקדשים כל השנה ע"ש. וכ"כ עוד הדברי שאול (בדרשה ליומא נ"ג) ע"ש. ולפי"ז א"ש הברייתא כאן דאירי בכה"ג כל ימות השנה ולא דוקא ביוהכ"פ ודו"ק.

ובדברי הגר"א הנ"ל, הנה מה שכתב הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בספר ברייתא דמלאכת המשכן (פרק ד ד"ה ושם היה נכנס וכו') וז"ל: בויק"ר (פ' אחרי) איתא, שאהרן עצמו הי' רשאי ליכנס בכל עת שירצה אלא שיביא קרבנות שבפרשה וכן כתבו בשם הגר"א ז"ל, וביאר בזה הפסוקים דשלא כסדרן כתיבי, והא דקאמר הכא שאהרן נכנס ד' פעמים, היינו שהי' חייב ליכנס, ובתוספתא ריש כלים דמסיים בה ואם נכנס חמש חייב מיתה לא קתני סתם אהרן אלא כה"ג. [ומו"ח הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א השיב לי, הא דאמרו במ"ר כי אהרן בכל שעה שהי' רוצה ליכנס יכנס רק שיכנס כסדר הזה הכונה כפשוטו ע"י הקטרת והקרבנות, ודוקא לפי הסדר הכתוב בתורה דהיינו ארבע פעמים ותו לא, ואם נכנס חמש חייב מיתה, ומה ששינוי בתוספתא קאי על כולם גם אהרן בכלל עכ"ל. ולענ"ד לשון התוספתא משמע שלא הי' יכול ליכנס מלבד ביוהכ"פ] עכ"ל ודפח"ה.

5. דף על הדף ברכות דף ל עמוד א

בגמ': דאין הלכה כר"י שאמר משום ראב"ע וכו'.

ובתוס' (ד"ה ה"ג אין וכו'): דלהכי מייתי הכא ר"א ור"א שהיו מתפללים ביחיד וכו' ע"כ. הנה ברמ"א (או"ח סי' צ סעיף יח) כתב: בית המדרש קבוע קדוש יותר מבהכ"נ, ומצוה להתפלל בו יותר מב"ה, והוא שיתפלל ב'י. הגה: וי"א דאפי' בלא י' עדיף להתפלל בבה"מ הקבוע לו. ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי, ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מב"ה. וכ"ש שלא יעסוק בתורה בב"ה בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות עכ"ל.

ומבאר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (או"ח ח"ב סי' כז): ומש"כ הרמ"א דאפילו בלא עשרה עדיף להתפלל בביהמ"ד הקבוע לו, הוא משום מעלת היכא דגרסי שהוא לשיטת התוס' (דף ל) אף ביחידות עדיף מבצבור.

ומש"כ שדוקא בתורתו אומנתו, בארתי בספרי אגרות משה על או"ח (סימן לא) שהוא הכרעת הרמ"א עצמו לסמוך על ה"א במי שתורתו אומנתו אף בזמננו, אף שלפטר מתפלה ליכא דין תורתו אומנתו עיי"ש שהם דברים מוכרחין. וא"כ הוא רק כשהצבור מתפללין בביהמ"ד ולא בביהמ"ד במקום שגרסי, שאז מדינא אין צריך הת"ח לילך לביהמ"ד להתפלל בצבור, ואדרבה עוד עדיף לו להתפלל בביהמ"ד, וגם בזה מסיק הרמ"א שלא ירגיל עצמו לעשות כן כדי שלא ילמדו ממנו ע"ה ויתבטלו מביהמ"ד, אבל כשגם הצבור מתפללין בביהמ"ד מקום דגרסי, ליכא שום היתר לת"ח אף לפעם אחד להתפלל ביחיד, אף שהוא משום שבשביל למודו טוב לו יותר להתפלל ביחיד, כיון שבזמננו ליכא דין תורתו אומנתו ליפטר מתפלה, ליכא גם ליפטר מתפלה בצבור כשליכא טעם דמקום דגרסי וכו' עכ"ד.

6. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף ל עמוד ב

"ודילמא מעיקרא לא כיוון דעתיה ולבסוף כיוון דעתו". פירושו הוא, דאיכא הלכתא במי שלא כיוון באבות שצריך לחזור ולהתפלל, משום שכוונה בברכה ראשונה מעכבת. ונביא בזאת עיקרי הדינים להלכה.

כתב הרמ"א שבזה"ז אין לחזור כיון שאף בפעם השניה לא יכוין באבות ע"ש. ולכאורה כ"ז איירי במקום שסיים תפילתו, שבכה"ג שייכא סברא זו שאין לו לחזור ולהתפלל. אבל מי שעומד באמצע תפילתו איך יכול הוא להמשיך הרי ברכותיו שמברך אח"כ הרי עושה אותם לכתחילה ברכה לבטלה, כיון שאינו יוצא בהם יד"ח תפילה.

ובאמת, הביאה"ל הביא דברי החיי אדם שכתב שיכול להמשיך ולסיים תפילתו, וע"ש שהביא עצה לזה שימתין עד שיתחיל הש"ץ ויצא יד"ח ברכת מגן אברהם ע"י הש"ץ ושוב ימשיך בעצמו מ"אתה גיבור" ע"ש. ואף שקיי"ל ששזה כדי לגמור את כולה חייב לחזור לראש, כולא האי הוא באונס בגוף התפילה, כגון במקום שאינו יכול להתפלל בו, אבל בכה"ג שמצד הגברא והמקום יכול להמשיך לא חשיב הפסק.

עוד נראה ליישב, כפי המבואר לעיל על מה ששמואל הקטן שהה ב' וג' שעות כדי להיזכר בתפילה, שכיון שהוא מפסיק לצורך התפילה לא חשיב הפסק. וא"כ ה"נ שהוא צורך התפילה לצאת בברכת אבות לא הוי בכלל שהה לגמור את כולה.

ואיכא עוד דין בטעות בתפילה, שבוה לא דיבר הרמ"א. והוא מה שאיתא ברמב"ם בהל' תפילה שהמתפלל צריך שידע לפני מי הוא מתפלל, ובחידושי הגר"ח שם איתא שהוא מעכב בכל התפילה, ואף שכוונה אינה מעכבת אלא בברכה ראשונה היינו דוקא לגבי פירוש המילות, אבל כוונה זו לידע לפני מי הוא עומד שעומד הוא לפני המלך איירי נמי בכל שאר הברכות. אמנם, דעת החזו"א שאף כוונה זו אינה מעכבת אלא במי שעומד בתחילת התפילה קודם שהתפלל אבל לאחמ"כ כבר איכא "סתמא לשמה קא" שמתפלל על דעת כוונה זו.

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

פרק חמישי

משנה אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. יש לדקדק על הלשון "אין עומדין" בלשון שלילי, והר"ל למימר עומדין להתפלל מתוך כובד ראש, בלשון חיוב [עי' בסמיכות חכמים ובפניי ובוהיה ברכה]. ונראה דקאי אפירקא דלעיל (כו.) דמצינו שם דותיקין מתפללין עם הנץ החמה, והיינו מצוה מן המובחר, ולכתחילה עד ד' שעות ובריעבד עד חצות, ולזה קתני הכא אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, שיש להדר אחר זמן הזרזים רק אם יש כובד ראש, אבל אם אין כאן כובד ראש אז לא מיקרי תפלה, ויש כאן זמן בלי תפלה, כלומר דיותר יש לדקדק על הכובד ראש, מלדקדק על זמן מובחר בלי כובד ראש. ועי' ברמב"ם (תפלה פ"ד הט"ו) כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה, ועוד כתב שם (הט"ז) כיצד היא הכוונה שיפנה לבו מכל המחשבות ויראה עצמו "כאלו הוא עומד לפני השכינה" לפיכך צריך לישב מעט לכיון את לבו ואח"כ יתפלל בנחת ותחנונים כו'. ועי' בגמרא תענית (ח.) דתפלה כציבור מתקבלת ביותר, וי"ל דאחד מעורר את חבריו כידוע.

8. ספר מאור עינים - פרשת נשא

והנה מורי ורבי הרב מוהר"ר דוב בער מק"ק מעזיריטש נבג"מ אמר על מה שאמרו רז"ל במשנה אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש ר"ל שהמתפלל על איזה צער שיש לו לא יכוין להנאת עצמו רק יעמוד להתפלל מתוך כובד של השכינה שנקרא ראש שבכל צרתם לו צר וכמאמר רז"ל בזמן שאדם שרוי בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי וכו' כי כל הדברים שהם הצטרכות האדם נקרא אברי השכינה כביכול כגון רפואה פרנסה ושאר דברים כל דבר הוא אבר מהשכינה ומה שחסר למטה חסר גם כן למעלה כביכול וצריך לבקש רק שיתוקן למעלה ולא יכוין להנאת עצמו כלל ואם יעשה כן ממילא יתוקן למטה גם כן ...

9. ספר נפש החיים - שער ב - פרק יא

ואלו ב' האופנים רמזם התנא שניהם במשנה פ"ג דר"ה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל כו'. וכי ידיו של משה עושות מלחמה כו'. אלא לומר לך וכו'. כיוצא בדבר אתה אומר וכו'. הנה האופן הא' הנוכ' במקום שיש חילול שמו ית'. אמר שרמז לנו הכתוב במלחמת עמלק שהיה בזה חילול שמו ית'. כידוע מאמרם ז"ל בפסיקתא משל לאמבטי וכו'. וכן אמרו שם שהיה חותך מילות וורקן כלפי מעלה. ז"ש והי' כאשר ירים משה וכו' וכי ידיו של משה וכו' אלא כ"ז שהיו ישראל מסתכלין רק כלפי מעלה לבד. שלא היתה צעקת תפלתם לפניו ית"ש על צערם אלא רק על חילול שם אביהם שבשמים ית"ש. היו מתגברים גם המה. ואם לאו כו'. ואמר עוד שגם במקום שאין חילול השם בדבר. רמז לנו הכתוב בענין נחש הנחשת. אופן וענין הבקשה והתפלה הרצויה לפניו ית"ש. וכי

נחש ממית וכו' אלא בזמן שהיו משליכין צער עצמם מנגד לגמרי. והיו מסתכלין ושופכין תחנתם ובקשתם רק על גודל הצער של מעלה שגרמו בעת עשיית העון ר"ל. וגם הצער של עתה שנעשה למעלה מחמת שהמה שרוים עתה בצער מיסורי העונש בעונם. אז היו מתרפאין כו'...

כביכול בצרתו לו צער. ומרוב רחמיו וחסדיו ית"ש שולח לו יסורין אשר המה רטיה ותחבושת למרק עונו ואז האדם מרגיש כאב יסוריו ומצטער. ובוה מתעורר ג"כ צער למעלה כנ"ל. אמנם אין ערוך כלל זה הצער נגד הצער שגרם למעלה בעת עשותו העון ח"ו. ולכן כשכל תכלית תפלת האדם לפניו ית"ש להסיר מעליו צער. הוא רק על הצער של מעלה המשתתף עמו בצערו. ושב ומתחרט באמת על עונו שגרם על ידו הצער של מעלה. אז היסורין מסתלקין מעליו. ולא עוד אלא שמוודיין לו כמדתו וכופליין לו פרנסתו. נגד הב' מיני צער שגרם למעלה ועתה מתחרט על שניהם. זדונות מתהפכין לו לזכיות:

10. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כא עמוד א

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש לאו דוקא כובד ראש אלא דרך משל הוא כלומר מפני שראשו הוא עיקר כל האיברים וכשמכביד אותו עליו כל איבריו נכנעים ויושב בהכנעה כך המתפלל צריך שישב באימה ובהכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת:

11. ספר שערים מצויינים בהלכה

אלא מתוך כובד ראש. פרש"י הכנעה. כוונתו דמי שמכניע עצמו כופף ראשו למטה כאלו ראשו כבד עליו. והרע"ב פירש, הכנעה ומורא, דכתיב (תהלים ביא) עבדו את ה' ביראה, ועבודה זו תפלה. וכן בטור (או"ח סי' צג) מפרש, באימה ובהכנעה. ובתוס' ר' יהודה החסיד מבואר דכובד הראש היינו מלבד כוונת הלב. אבל בערוך (ערך כבוד) מפרש, שיכוין תפלתו כאדם שיש לו צער. ועי' בפ"י הרי"י מלוניל ובשטמ"ק ובפני יהושע. ובפיהמ"ש להרמב"ם פ"י לעמוד בכוונה וביראה כמו שאמר "עבדו את ה' ביראה". ומפרש בזה ברכה דלפ"ז כובד ראש פירושו מסתיר ומלביש את ראשו בעטיפה וכיסוי כענין שנאמר (שמות ג-ו) "ויסתר משה פניו כי ירא וגו'", דמחמת היראה מסתירין הראש והפנים. ועי' ברבינו בחיי (קרח טז-כב) בענין נפילת אפים בתפלה, שכתב בזה"ל, שיש בזה כוונת מורא השכינה כדי שיתלבש בזה כושת וצניעות, כי כיופי הפנים מדרכי הענוה והבושת, ולפי שכוונת המתפלל שהשכינה

כנגדו כדכתיב (תהלים טז-ח) "שויתי ה' לנגדי תמיד", לכך תיקנו בטכסיסי התפלה כיסוי הפנים, והכל ליראת השי"ת כענין שכתוב במשה "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים" כו' ע"ש. ועי' ברבינו יונה דמפרש, דלאו דוקא כובד ראש, אלא דרך משל הוא כלומר מפני שראשו הוא עיקר כל האיברים [עי' גמ' שבת סא.], וכשמכביד אותו עליו נכנעים כל האיברים ויושב בהכנעה, כך המתפלל צריך שישב באימה ובהכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת. ועי' בגמ' סוטה (ה). דאין תפלתו של אדם נשמעת א"כ משים לבו כבשר, ופרש"י שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה.

12. ספר בניהו בן יהודע על ברכות דף ל/ב

מתוך כובד ראש. הא דלא אמר בכובד ראש, ללמדנו דלא סגי מראה ההכנעה באיברים החיצונים, אלא צריך להתפלל מן התכיות של כובד ראש:

13. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כא עמוד א

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין וכו' אע"פ שבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט הכא אינו כן אלא שעה ממש דהכי אמרי' בגמרא (דף לב ב) היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת בתפלה ושעה אחת אחר תפלה ושאלו התם כיון שכך היו שוהין בכל תפלה ותפלה תורתם ומלאכתם אימתי נעשית ומהדרינן מתוך שחסידים הם תורתם מתקיימת ומלאכתן מתברכת:

14. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כא עמוד א

כדי שיכוונו לבם למקום. [1] י"מ כדי שיפנו טרדת המחשבות ויכוונו באמירת התפלה ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דא"כ לא היה לו לומר למקום אלא לתפלתם דהא חזינן לקמן כשהזכיר כונה לענין אמירת התפלה לא אמר למקום אלא המתפלל צריך שיכוין את לבו סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך אלא ודאי כך הוא הפי' [2] **כדי שיכוונו שיהיה לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום** ועל כוונה זו נאמר תכין לבם תקשיב אזנך **ומה שאמר תכין לבם מפני שכוונת טהרת הלב מעבירות ומתענוגי העוה"ז צריכה סיוע מהמקום** כענין שנאמר ותוכן לבות ה' וכתוב והכן לבבם אליך ועל זה אמר תסייע אותם ותכין לבם שיהיה טהור כדי שתקשיב תפלתם תדע שכן הוא עיקר פירוש הדבר מדאמרי' לקמן סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך ולמה אמר סימן והלא ראה ברורה הוי אלא מפני שעיקר הפסוק לא בא על כוונת אמירת התפלה אלא על כוונת טהרת הלב כשהזכיר אותו לשם כוונת אמירת התפלה אמר סימן לדבר:

15. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כא עמוד א

ואפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפילו הכי יכול ללכת כדי שישליכנו מעלין שלא מציינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום מיהו היכא דאיכא סכנה בכל ענין מותר להפסיק:

16. ספר בניהו בן יהודע על ברכות דף לב

שם במקום גילה שם תהא רעדה. לפי פשוטו רצונו לומר בלב ששם תתעורר השמחה והגילה, שם צריך להיות רעדה, ועוד נראה לי בס"ד דהתפלה היא י"ט, וג' ראשונות וג' אחרונות הם שבחו של מקום, נשאר י"ג בקשות צרכי האדם, והטעם שקבעו לזה י"ג ולא יותר, פרשתי בס"ד במקום אחר, דידוע שאין לשאל ב' שאלות בבת אחת, ואיך תקנו שאלת צרכיו כמה שאלות בבת אחת, **אך הטעם כיון דהשואל כונתו בכלם כונה אחת, שרוצה כל אלו כדי שיוכל לעבוד את ה', נעשה כולם שאלה אחת, וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום [תהילים כ"ז ד'] אחת שאלתי מאת ה', ואם תאמר והלא כמה שאלות שאלתי, לזה אמר שבתו בבית ה' לחזות בנועם ה', כל כונתי בכלם הוא דבר אחד, כדי לחזות בנועם ה', ולכן תיקנו דאמצעיות שהם בקשת צרכי האדם מספר אחד, לרמוז שצריך שתהיה כונת האדם בהם דבר אחד, שהוא מבקש כל זה כדי לעבוד את ה', ולא יוכל לעבוד את ה' כראוי אלא אם כן יהיה כל אלה לו, והנה בראשונות ואמצעיות לא אצטרך למימר שיזכרם ברעדה, כיון שהם שבחו של מקום ודאי יהיה לו רעדה, לכך בא ללמדנו על הזכרת י"ג ברכות אמצעיות, ורמזם בתיבת גילה, שהוא י"ג לה, פירוש במקום י"ג ברכות שיש לה לתפלה, שם גם כן תהיה רעדה:**

17. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כא עמוד א

גמ' וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה טעם הדבר כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע ופשטיה דקרא כך הוא **שאע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג אבל הקב"ה איננו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעיות מתעורר לקיים המצות ושש ונעלם בקיומה שידוע כי שכרו אתו ופעולתו לפניו ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד עבדו את ה' ביראה וגו' ובפסוק אחר עבדו את ה' בשמחה ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותו היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמרנו ואע"פ ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וגו':**

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף ל עמוד ב

"אנא תפילין מנחנא". [1] פי' הרש"ש שכיון שמנח תפילין אין לו לחשוש שיבוא לקלות ראש. [2] ואילו רבינו יונה כתב שמה שצריך רעדה הוא רק בדבר שהשמחה היא עצם המצוה. אבל בשמחה מחמת המצוה אי"צ רעדה. ע"ש. ומה שאמרינן הכא "עצב" פשוט הוא שאי"ז כפשוטו חלילה, אלא כוונתו לרצינות.

19. בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף ל עמוד ב

שמחה שבני אדם שמחים לאיזו דבר שמחה שבאה לידם ראוי להם שלא להשתקע בה ושלא להרבות בה יותר מדאי ואם הרבו בכך ראוי ליחידים שבהם להוכיחם והותר להם לעשות איזה דבר שלא בראוי כדי למנוע רוב שמחתם שלא להשתקע בה יותר מדאי כגון שבירת כלים נאים וכיוצא בהם מדברים המעציבים כלל גדול אמרו

במקום גילה שם תהא רעדה שמא מתוך רוב השמחה הוא בא לידי קלות ראש ואם היה שמח לקיום מצוה שבאה לידי און בכך כלום ולא עוד אלא שיפה הוא עושה והוא שאמרו כאן תפילין קא מנחנא ויש מפרשים תפילין קא מנחנא כלומר ואיני מתירא להשתקע בשום דבר מגונה [3] ויש מפרשים בה שנתרפא מחולי מעים שהיה פטור מן התפילין וכשחזר לקיום המצוה היה שמח ומ"מ אחר חורבן צריך שלא להרבות בשמחה אף לדבר מצוה והוא שאמרו אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה ר"ל עד שיבא זמן המשיח רמז לדבר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי:

20. ספר מגדים חדשים

כפירש"י. וכיוון לפירוש זה גם מהרמ"ו ז"ל, בשער הכוונות (דף א' ע"א), ובשערי קדושה (ס"ב שער ד'), שמפרש אנה תפילין מנחנא, שזכו עיקר המעלה והשלימות כשעושה איזה מצוה שיהיה בשמחה יתירה וגדולה ע"ש. וכ"כ לפרש הר"י ן' נחמיאש ז"ל בפירושו למשלי (יד, כג) בפסוק ככל ענב יהיה מותר ע"ש. וכן הביא

21. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף ל עמוד ב

גמרא אנה תפילין מנחנא. נ"ב מכאן נ"ל שהוציא הרמב"ם דבריו פכ"ד מהל' תפילין הל' כ"ה שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות ע"ש. והמפרשים לא התעוררו על המקור אולם מכאן דא"ל הא כתיב בכל עצב יהיה מותר ולמה בדה טובא השיב שהוא מניח תפילין ובודאי אינו נמשך בשחוק. רק הוא שמחה של מצוה:

22. מרומי שדה מסכת ברכות דף ל עמוד ב

א"ל אנה תפילין מנחנא. ברי"ף ליתא זאת בדאביי. מבואר דאביי בדה בחידושי תורה המשמחות את הלב, ומשו"ה לא הוצרך להשיב אנה תפילין מנחנא, שהרי גם התורה היא ממשלת קונו. ואדרבה שהרי עיקר תפילין הוא מעין התורה, כדכתיב בתפילין למען תהיה תורת ה' בפיך. ומכאן שנינו במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפילין. ולפי זה מוכח כפי' רש"י ביומא שם, במקום גילה היינו התורה שהיא משמחת הלב. ולא כתו' שם שפירשו עזו וחדוה במקומו, דא"כ לא שייך דרשה זו אלא במשה בעלותו לההר, ששם היתה השכינה. וצ"ל להתוס' דכאן היה שמחה של מצוה אחרת כמו של נשואין, וכמו במר בריה דרבינא, והיה מקום לחוש שמא מתוך שמחה יבא לידי קלות ראש, ומשו"ה אמר רבה וגילו ברעדה, פי' במקום גילה ר"ל באיזה שמחה של מצוה. ומעתה יפה הנוסחא דהשיב אביי אנה תפילין קא מנחנא, והיא משמרת יפה:

1. חידושי ר' חיים הלוי הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ד הלכה א

ה' דברים מעכבין את התפלה אע"פ שהגיע זמנה וכו' וכוונת הלב וכו' כיצד כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו עכ"ל.

מסתימת לשון הרמב"ם מבואר דדין כוונה הוא על כל התפלה שכל התפלה הכוונה מעכבת בה, וקשה ממה שפסק הרמב"ם בפ"י שם ז"ל מי שהתפלל ולא כיון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה ואם כיון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך, דמבואר להדיא דהכוונה אינה מעכבת רק בברכה ראשונה, וצ"ע.

ונראה לומר דתרי גווני כוונות יש בתפלה, האחת כוונה של פירוש הדברים, ויסודה הוא דין כוונה, ושנית שיכוון שהוא עומד בתפלה לפני ד'. כמבואר בדבריו פ"ד שם ז"ל ומה היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו עומד לפני השכינה. ונראה דכוונה זו אינה מדין כוונה רק שהוא מעצם מעשה התפלה, ואם אין לבו פנוי ואינו רואה את עצמו שעומד לפני ד' ומתפלל אין זה מעשה תפלה, והרי הוא בכלל מתעסק דאין בו דין מעשה. וע"כ מעכבת כוונה זו בכל התפלה, דבמקום שהיה מתעסק דינו כלא התפלל כלל, וכאלו דלג מלות אלה, והלא ודאי דלענין עצם התפלה כל הי"ט ברכות מעכבין. ורק היכא שמכוון ומכיר מעשיו ויודע שהוא עומד בתפלה אלא שאינו יודע פירוש הדברים שזה דין מסוים רק בתפלה לבד, הוספת דין כוונה. בזה הוא דאיירי הסוגיא דברכות דף ל"ד [ע"א] המתפלל צריך שיכוון לבו בכל הברכות ואם אינו יכול לכוון את לבו בכולם יכוון באחת מהן, אמר ר' חייא א"ר ספרא משום חד דבי רבי באבות. ובאמת דגם בדין כוונה תרי דינים יש בזה, חדא דין כוונה שמכוון לעשות המצוה והוי מדין כוונה של כל המצות דקי"ל מצות צריכות כוונה. ובוזה אין חילוק בין ברכה ראשונה לשאר התפלה, כיון דהוא דין הנהוג בכל המצות, וכשאר המצות דכל המצוה כולה צריכה כוונה ולא מהני כוונת מקצתה, הכי נמי בתפלה דכוותה כולה צריכה כוונה. וזהו שפסק כן הרמב"ם דהא דבעינן שידע שהוא עומד בתפלה מעכב בכל התפלה כולה. והיינו מתרי טעמי, חדא משום דבלאו הכי הוי מתעסק. ועוד משום דין מצות צריכות כוונה, דתרווייהו מעכבי בכל התפלה כמו בכל המצות. ורק בכוונת פירוש הדברים דהוא דין מסוים רק בתפלה בזה הוא דקי"ל דלא מעכבא רק בברכה ראשונה דאבות וכמבואר בהסוגיא דברכות דף ל"ד.

והנה בפ"ד גבי כוונת שיוודע שהוא מתפלל כתב הרמב"ם ז"ל כוונת הלב כיצד כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה, מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו, ובפ"י שם לא כתב הרמב"ם רק חד גוונא מי שהתפלל ולא כיון לבו יחזור ויתפלל בכוונה, ואינך תרי בבי שימוד דעתו אם יכול לכוון וכן הא דבלא כיון הוי כלא התפלל השמיט. ונראה דדעת הרמב"ם דשני מחלקות הן בתפלה, זאת הכוונה שהוא מכוון ומכיר שהוא עומד בתפלה דזה הוי משום דין מתעסק ומשום דין מצות צריכות כוונה, דזה הדין והעיכוב הלא נוהג בכל התורה ובכל המצות לחוד. וכונת פירוש המלות לחוד. ותרי גווני חיובי המה בתפלה, מחויב הוא לכוון שהוא עומד בתפלה משום דלא שניא תפלה משאר המצות, ומחויב הוא בכוונת פירוש הדברים משום חובת כוונה המסוים רק בתפלה. ושני החיובים אין מעכבין זה את זה, אלא דיוצא מזה ממילא, דאם הוא מתעסק או חסר לו דין כוונה של כל המצות א"כ הרי בטל עיקר המצוה, וממילא דהרי הוא כלא התפלל, ואם אינו יכול לכוון אל יתפלל כיון דאין זה תפלה כלל. אכן בחובת כוונה של פירוש הדברים כיון דהויא מסוימת רק בתפלה ע"כ אמרינן דאע"ג דאינו יכול לקיימה מ"מ שפיר חיילא עליה חובת תפלה שיעשה אותה ככל המצות ואית בה דין תפלה.

ואם שיוכל להיות כן גם בלא טעמא. אבל יש להוסיף עוד, לדעת הרמב"ם דחובת התפלה ומצותה הוא מדין תורה, ואפילו להחולקים על הרמב"ם היינו רק בחיובה אבל קיומה וענינה הוי לכו"ע מדין תורה, וא"כ מתעסק דהוי דין דאורייתא בכל התורה כולה דמתעסק אינו כלום מדין תורה, וכן הא דמצות צריכות כונה דנוהג בכל מצות התורה, הוי ג"כ דין עיכוב שלו מדין תורה ואינה תפלה מדין תורה, ע"כ לא יתפלל, משא"כ דין כונה של פירוש הדברים המסוים רק בתפלה הרי גם בתפלה עצמה אינו רק מתקנת חכמים, וא"כ שפיר נוכל לומר כיון דמדאורייתא מיהא היא תפלה על כן יתפלל גם בלא יכול לכוון זאת. ואך אם יכול לכוון רק שהתפלל בלא כוונה יחזור ויתפלל משום הך כוונה שחיובה מדבריהם, וע"כ לא הביא הרמב"ם רק שיחזור ויתפלל ולא יותר וכמו שנתבאר.

2. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף ל עמוד ב

"ודילמא מעיקרא לא כיוון דעתיה ולבסוף כיוון דעתו". ... ואיכא עוד דין בטעות בתפילה, שבוזה לא דיבר הרמ"א. והוא מה שאיתא ברמב"ם בהל' תפילה שהמתפלל צריך שידע לפני מי הוא מתפלל, ובחידושי הגר"ח שם איתא שהוא מעכב בכל התפילה, ואף שכוונה אינה מעכבת אלא בברכה ראשונה היינו דוקא לגבי פירוש המילות, אבל כוונה זו לידע לפני מי הוא עומד שעומד הוא לפני המלך איירי נמי בכל שאר הברכות. **אמנם, דעת החזו"א שאף כוונה זו אינה מעכבת אלא במי שעומד בתחילת התפילה קודם שהתפלל אבל לאחמ"כ כבר איכא "סתמא לשמה קאי" שמתפלל על דעת כוונה זו.**